

"O'SIMLIK DORI VOSITALARIDAN FOYDALANISH: GLOBAL AMALIYOT"

B. K. Rustamov¹,

N. O. Ergasheva¹,

D.B. Ahmedova²

Tibbiyot xodimlarining kasbiy malakasini oshirish markazi 1,
Toshkent tibbiyot akademiyasi²

Annotatsiya:

Fitoterapiya davolashning eng qadimgi usullaridan biridir. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining (JSST) tadqiqotlari va ekspert xulosalari davolashning muqobil shakllariga, jumladan, fitoterapiyaga talab ortib borayotganidan dalolat beradi. Ushbu maqolada zamonaviy davrda dorivor o'simliklardan foydalanish, jahon pediatriya amaliyotida dorivor o'simliklardan foydalanish chastotasi va sabablari haqida dolzarb ma'lumotlar keltirilgan. 2014-2023 yillarga mo'ljallangan an'anaviy tibbiyot strategiyasining asosiy qoidalari bilan birga o'simlik materiallarini baholash, yig'ish, tayyorlash va ishlatish bo'yicha JSST hujjatlarining umumiy ko'rinishi taqdim etiladi. Shuningdek, o'simliklarga asoslangan dori tarkibiy qismlarining xususiyatlari va uning bolalarda samaradorligi bo'yicha klinik tadqiqotlar natijalari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Fitoterapiya, bolalar, tonzillit, bolalarda takroriy infeksiyalar.

Kirish

Dorivor o'simliklardan foydalanish davolashning eng qadimgi usullaridan biridir. Turli xil flora vakillarining tabiiy xom ashyolari bilan ko'p asrlik tajriba tufayli, eng ko'p ishlatiladigan o'simliklar guruhi aniqlandi. Ushbu o'simliklarning ayrimlarining faol komponentlari rasmiy dorivor vositalarni yaratish uchun asos bo'lib xizmat qilgan. Bundan tashqari, 2007 yilda Amerika Qo'shma Shtatlarining Milliy Saraton Instituti (NCI) tomonidan o'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, oldingi 25 yil ichida ishlab chiqilgan dorivor preparatlarning uchdan ikki qismi tabiiy manbalardan olingan [1]. 1940 yildan 2014 yilgacha ishlatilgan o'smaga qarshi vositalarning tarkibiy qismlarini o'rganishda tasdiqlangan 175 ta kichik molekulalarning 49% tabiiy kelib chiqishi (masalan, o'smaga qarshi vosita paklitaksel Tinch okeani yew komponentlarini o'z ichiga oladi; lotincha: *Taxus brevifolia*) [1]. Oq toldan (*Salix alba*) olingan asetilsalitsil kislotasining tabiiy kelib chiqishi hammaga ma'lum.

Artemisinin, seskiterpenli lakton 1972 yilda xitoylik farmakolog Tu Youyou tomonidan kashf etilgan bo'lib, u ushbu muhim kashfiyot uchun 2015 yilda fiziologiya yoki tibbiyot bo'yicha Nobel mukofotining yarmiga sazovor bo'lgan. Shirin shuvoqdan (*Artemisia annua*) olingan artemisinin preparati hozirgi vaqtda bezgak parazitlarining oldingi avlod dori vositalariga chidamliligi ortib borayotganligi sababli ko'plab mamlakatlarda bezgakka qarshi birinchi darajali davolash sifatida qo'llanilmoqda [2]. Tabiatda dorivor birikmalarni izlash hozirgi zamonda ham dolzarbligicha qolmoqda [1, 3].

Ushbu maqolaning **maqsadi** o'simlik dori vositalarini tadqiq qilish va ulardan foydalanish bo'yicha jahon amaliyotini umumlashtirishdir. Ushbu tahlil butun dunyo bo'ylab tibbiy amaliyotda o'simlik vositalaridan foydalanish usullari va natijalarini o'rganishga qaratilgan. Ushbu ishning asosiy maqsadi turli mamlakatlarda terapiyaning ushbu shaklini yanada chuqur o'rganish va rivojlantirish maqsadida qiziqish uyg'otadigan asosiy tendentsiyalarni aniqlash va ushbu mavzuga e'tiborni jalb qilishdir.

Tadqiqot materiallari va usullari: Tadqiqot bir qator nashr etilgan ilmiy ishlardan olingan ma'lumotlarni tahlil qilish va sintez qilishni o'z ichiga olgan meta-tahlil usuli yordamida o'tkazildi. Kerakli ma'lumotlar Pub-med va Google Scholar kabi keng ko'lamli ilmiy ma'lumotlarni taqdim etuvchi ma'lumotlar bazalaridan olindi. Ushbu materiallarni tahlil qilish tadqiqot mavzusini ob'ektiv va har tomonlama tushunishga imkon berdi, bu bizga ushbu yo'nalishda keyingi chuqur tahlil va tadqiqotlarga hissa qo'shadigan asosiy tendentsiya va xulosalarni aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqotining natijalari va muhokamasi. Sintetik farmatsevtika sohasidagi yutuqlarga qaramay, butun dunyoda fitoterapiyaga qiziqish saqlanib qolmoqda. Turli mintaqalarda kasalliklarni o'simlikka asoslangan vositalar bilan davolashning muhim afzalligi ijtimoiy va madaniy omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Daromad darajasi past bo'lgan mamlakatlarda fitoterapiya o'zining nisbatan arzonligi va rasmiy sog'liqni saqlash tizimlari tomonidan tavsiya etilgan an'anaviy dori-darmonlarga nisbatan ko'proq foydalanish imkoniyati tufayli jozibador. Bundan tashqari, rivojlanayotgan mamlakatlarda ko'pincha sertifikatlangan tibbiyot mutaxassislari yetishmaydi, bu esa an'anaviy davolash usullaridan foydalanadigan amaliyotchilar sonining ko'payishiga olib keladi [2]. Fitoterapiya hatto rivojlangan mamlakatlarda ham mashhur usul bo'lib qolmoqda [4–6]. Aholining yuqori daromadli mamlakatlarga bo'lgan qiziqishiga asosan muqobil davolash usullarini

yanada tabiiy va shuning uchun xavfsizroq deb targ'ib qiluvchi ommaviy axborot vositalari ta'sir ko'rsatadi [7, 8].

Avstraliyada an'anaviy va muqobil tibbiyot usullarini qo'llagan bemorlar o'rtasida o'tkazilgan so'rov shuni ko'rsatdiki, bunday davolash usullarini izlash uchun motivatsiya an'anaviy davolash usullarining samarasizligi, shuningdek, sog'lom turmush tarzini saqlashga sodiqlik bilan bog'liq [9].

Germaniya boshqa rivojlangan davlatlar orasida o'z aholisining fitoterapiyaga ko'proq sodiqligi bilan ajralib turadi. Yuqorida aytib o'tilgan sabablarga qo'shimcha ravishda, bu sog'liqni saqlash tizimining o'ziga xos xususiyatlari bilan ham bog'liq: mamlakatda 12 yoshgacha bo'lgan barcha bolalar, shuningdek, bolalar uchun o'simlik preparatlari va muqobil tibbiyotning boshqa ruxsat etilgan shakllari uchun kompensatsiya sxemasi mavjud. tug'ilishdan 18 yoshgacha bo'lgan rivojlanish buzilishlari bilan. Mamlakatning turli hududlarida istiqomat qiluvchi 0-17 yoshdagi 17 mingdan ortiq bola ishtirok etgan keng ko'lamlı epidemiologik tadqiqotga asoslanib, so'rovdan oldingi yetti kun ichida taxminan 6% o'simlik dori vositalaridan foydalanganini ma'lum qildi. 6 yoshgacha bo'lgan bolalar, jinsidan qat'i nazar, o'simlik dori vositalaridan ko'proq foydalanishgan, o'smirlar esa, ayniqsa, qizlar uchun o'simlik dori vositalarini afzal ko'rishgan. O'simlik terapiyasiga ijobiy nuqtai nazarga ega bo'lgan ota-onalar yuqori ijtimoiy tabaqalardan bo'lgan va immigrant emas edi. Farzandining salomatlik holatini past baholagan ota-onalar ham davolanish uchun dorivor o'simliklardan foydalanishni afzal ko'rishgan [10]. 1998 yildan 2007 yilgacha Qo'shma Shtatlardagi 48 shtatda o'tkazilgan 0-11 yoshdagi qariyb 3000 nafar bolaning qonuniy vasiylari o'rtasida o'tkazilgan so'rov botanika qo'shimchalaridan foydalanishning past darajada ekanligini ko'rsatdi: respondentlarning 0,5% dan kamrog'i kamida bitta bunday qo'shimchadan foydalanganligini ma'lum qildi. so'rovdan 7 kun oldin [11]. Italiyada so'rovda qatnashgan 6000 ta oilaning 2,4% o'tgan yil davomida 0 dan 17 yoshgacha bo'lgan bolalarini davolashda o'simlik dori vositalaridan foydalangan [12], Janubiy Avstraliyada esa 15 yoshga to'lgan 911 nafar ota-onalarning 6,1% xuddi shunday qilgan [13].

Xulosa

Bemor va ota-onalarning o'simlik terapiyasiga rioya qilish tendentsiyalarini hisobga olgan holda, fitoterapiyani noto'g'ri qo'llash, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nojo'ya ta'sirlar va boshqa dorilar bilan o'zaro ta'sirini oldini olish uchun shifokorlarning bilimlarini oshirish zarur. Shuning uchun, faqat keng qamrovli o'rganilgan va

standartlashtirilgan, biologik faol moddalar miqdori bo'yicha samarali va xavfsiz ekanligi isbotlangan o'simlik dorivor mahsulotlardan foydalanish tavsiya etiladi. Yuqori nafas yo'llarining o'tkir va surunkali kasalliklari bo'lgan bolalarda an'anaviy ravishda ishlatiladigan o'simlik tarkibiy qismlaridan tayyorlangan yuqori sifatli fitomining farmatsevtik preparatini kiritish oqlanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Newman D. J., Cragg G. M. Natural products as sources of new drugs from 1981 to 2014 //Journal of natural products. – 2016. – T. 79. – №. 3. – C. 629-661.
2. Faulkenberg T. MDS-3: Managing access to medicines and health technologies. Part I: Policy and economic issues. Chapter 5: Traditional and complementary medicine policy. Management Sciences for Health (MSH). – 2012.
3. Minghetti P. et al. Innovation in phytotherapy: is a new regulation the feasible perspective in Europe? //Planta Medica. – 2016. – T. 82. – №. 07. – C. 591-595.
4. Zuzak T. J. et al. Use of complementary and alternative medicine by children in Europe: published data and expert perspectives //Complementary therapies in medicine. – 2013. – T. 21. – C. S34-S47.
5. Wu C. H., Wang C. C., Kennedy J. Changes in herb and dietary supplement use in the US adult population: a comparison of the 2002 and 2007 National Health Interview Surveys //Clinical therapeutics. – 2011. – T. 33. – №. 11. – C. 1749-1758.
6. De Smet P. A. G. M. Herbal remedies //New England Journal of Medicine. – 2002. – T. 347. – №. 25. – C. 2046-2056.
7. Sameerah S. A. R. Complementary and alternative medicine: Pharmacovigilance in Malaysia and predictors of serious adverse reactions/Sameerah Shaikh Abdul Rahman : дис. – Universiti Malaya, 2019.
8. Селимзянова Л. Р., Вишнёва Е. А., Промышлова Е. А. Тонзиллиты у детей: вопросы патогенеза и возможности фитотерапии //Педиатрическая фармакология. – 2014. – Т. 11. – №. 4. – С. 129-133.
9. Brown J. et al. Complementary medicines information use and needs of health professionals: general practitioners and pharmacists. – 2008.
10. Du Y. et al. Use of herbal medicinal products among children and adolescents in Germany //BMC complementary and alternative medicine. – 2014. – T. 14. – C. 1-13.
11. Vernacchio L. et al. Medication use among children < 12 years of age in the United States: results from the Slone Survey //Pediatrics. – 2009. – T. 124. – №. 2. – C. 446-454.

12. Menniti-Ippolito F. et al. Use of unconventional medicine in children in Italy //European journal of pediatrics. – 2002. – T. 161. – №. 12. – C. 690.

13. Smith C., Eckert K. Prevalence of complementary and alternative medicine and use among children in South Australia //Journal of paediatrics and child health. – 2006. – T. 42. – №. 9. – C. 538-543.

